

KRIMINALITETSOFRENE'S STILLING

AV RÅDGIVER I DET NORSKE JUSTISDEPARTEMENTETS LOVAVDELING AINA MEE ERTZEID

*In Finland and Sweden, crime victims can be parties to criminal proceedings. This status gives them procedural rights equal to and independent of those enjoyed by the prosecuting authorities. In Denmark, Iceland and Norway, crime victims have traditionally been regarded primarily as witnesses, with few procedural rights or even legitimate interests in the criminal proceedings. This traditional perspective has been perceived as both unsatisfactory and unjust by many victims and is now under critique. Recent reports in Denmark and Norway have suggested legislative amendments to strengthen victims' rights in criminal proceedings.**

1 INNLEDNING

Emnet for denne debattinnledningen var oppgitt som "brottsoffrens ställning". Jeg har valgt en juridisk synsvinkel og har konsentrert meg om fornærmedes (på svensk: målsägande, på dansk: forurettede) prosessuelle stilling.

Temaet er hvilken prosessuell status og hvilke prosessuelle rettigheter fornærmede har i straffesaker i de ulike nordiske land. Jeg har valgt ut seks hovedspørsmål som kan belyse forskjeller og likheter mellom de nordiske landene og som kan danne grunnlag for diskusjon, se nedenfor i punkt 3-8.

Jeg vil først og fremst redegjøre for fornærmedes stilling i norsk rett, men jeg vil forsøke å presentere de norske reglene og forslagene i et nordisk perspektiv ved å gi eksempler på hvordan tilsvarende spørsmål er regulert eller foreslått løst i andre nordiske land.

Som det fremgår av punkt 2 nedenfor pågår det for tiden en revisjon av de norske reglene om fornærmedes og etterlattes rettigheter i straffesaken. Dette innlegget bygger hovedsakelig på vurderingene og forslagene i Fornærmedeutvalgets utredning NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter (heretter NOU 2006: 10).**

2 BAKGRUNN

2.1 Ulike nordiske modeller

Til forskjell fra mange andre rettsområder har det ikke for reglene om fornærmedes straffeprosessuelle stilling vært noen fellesnordisk tradisjon eller rettslik-

* Title in English: *Victims' Standing in Criminal Proceedings*. Original in Norwegian.

** Jeg var sekretær for det norske lovutvalget som utredet styrking av fornærmedes stilling (Fornærmedeutvalget).

het. Tvert imot kan man skille mellom to ulike hovedtilnærminger, også kalt en østnordisk og en vestnordisk modell.¹ Skillelinjen går særlig etter hvorvidt den fornærmede kan oppnå stilling som part i straffesaken eller ikke.

I Finland og Sverige er det mulig for fornærmede å oppnå formell partsstatus og fulle partsrettigheter gjennom å biträda åtalet eller förena sig med åtalet. Dette medfører fulle prosessuelle rettigheter som rett til å utforme egen tiltale, rett til å føre bevis om straffekravet, rett til å prosedere og nedlegge selvstendig påstand om straffekravet og selvstendig rett til å anke i straffesaken. I Danmark, Island og Norge er fornærmede tradisjonelt ansett bare som vitner, men med visse særlige rettigheter i forhold til vanlige vitner.

Synet på fornærmede og andre kriminalitetsofre er imidlertid i endring og utvikling. De senere årene er det kommet til flere utredninger i de nordiske land som berører fornærmedes stilling, se nedenfor i punkt 2.2. Kanskje er det grunnlag for å si at vi er på vei mot en nærmere nordisk rettsenhet også på dette området.

Også internasjonalt har kriminalitetsofrene fått økt oppmerksomhet. Både innen Europarådet og EU er det i den senere tid vedtatt flere rettslige instrumenter med sikte på å styrke deres rettigheter.²

2.2 Nyere nordiske utredninger

2.2.1 Rapport 2002 Kontradiksjon og verdighet

Det norske justisdepartementet ga 6. juli 2001 dr.juris Anne Robberstad i oppdrag å utrede fornærmedes straffeprosessuelle stilling. Utredningen skulle særlig belyse grunnleggende trekk ved fornærmedes straffeprosessuelle posisjon i de ulike nordiske landene.

Rapport 2002 Kontradiksjon og verdighet: Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land, med sikte på forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i straffeprosessen ble levert Justisdepartementet 1. februar 2002.

Rapporten viste at fornærmede har en langt sterkere stilling i svensk og finsk rett enn i øvrige nordiske land. For å styrke fornærmedes stilling i norsk rett, foreslo Robberstad å innføre mulighet for partsstilling. Forslaget ville medføre fulle partsrettigheter for fornærmede, blant annet rett til varsel om og til å være til stede i alle rettsmøter og rett til å føre bevis, stille spørsmål under hovedforhandlingen, prosedere og å bruke rettsmidler.

Rapporten ble sendt på høring 7. juni 2002 med frist 1. november 2002. Forslaget om partsstatus møtte sterk motstand i høringsrunden, særlig fra påtalemyndigheten og domstolene.

2.2.2 NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter

På bakgrunn av den sterke uenigheten i høringen til Kontradiksjon og verdighet ble det 2. juli 2004 oppnevnt et bredt sammensatt utvalg til å utrede styrking av fornærmedes og pårørendes prosessuelle stilling.

Utvalget – som ble kalt Fornærmedeutvalget – ble ledet av lagdommer Regine Ramm Bjerke og besto ellers av daglig leder Ada Sofie Austegard, advokat Anne Kristine Bohinen, førstestatsadvokat Knut Kallerud, advokat Harald Stabell, tingrettsdommer Ingrid Stigum og politioverbetjent Kjell Vignes.³ Utvalgets sekretær var førstekonsulent Aina Mee Ertzeid, Justisdepartementet.

Utvalget leverte 8. mai 2006 sin utredning NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter. Utredningen ble sendt på høring med frist 15. september 2006. Justisdepartementet tar sikte på å fremme proposisjon i løpet av høsten 2007.

2.2.3 Betænkning nr. 1485 om forurettedes processuelle rettsstilling i straffesaker

Det danske justisministeriet anmodet 30. april 2004 Strafferetsplejeudvalget om å foreta en gjennomgang av ofrenes prosessuelle stilling i straffesaker og overveie behov for endringer. Bakgrunnen var blant annet Robberstads rapport Kontradiksjon og verdighet.

Ved avgivelsen av sin betenkning hadde utvalget følgende sammensetning: Landsdommer Christian Bache (formann), politiadvokat Carsten Egeberg Christensen, retsassessor Annette Goldschmidt, kontorchef Ole Hasselgaard, dommer Carsten Michelsen, advokat Hanne Rahbæk, politimester Ole Scharf, statsadvokat Hanne Schmidt, professor dr.jur. Eva Smith og advokat Merethe Stagetorn. Sekretær for utvalget var fuldmægtig Thomas Tordal-Mortensen.

Strafferetsplejeudvalget leverte sin Betænkning nr. 1485 om forurettedes processuelle rettsstilling i straffesaker (heretter Betænkning nr. 1485) i desember 2006. Den 31. januar 2007 fremsatte regjeringen forslag til lov om ændring af retsplejeloven og retsafgiftsloven (Forbedring af retsstillingen for ofre for forbrydelser) (L 128). Forslaget ble vedtatt av Folketinget 10. mai 2007 med endringer.

2.2.4 SOU 2007: 6 Målsägandebiträdet ett aktivt stöd i rättsprocessen

Den svenske regjeringen besluttet 17. februar 2005 å tilkalle en særskilt utreder for å evaluere loven om målsägandebitråde. Utrederen skulle vurdere lovens anvendelsesområde og hvordan loven ble anvendt i forhold til dens intensjoner, som var å gi rett til advokat under rettsprosessen til de fornærmede med størst

behov for juridisk hjelp og støtte. Oppdraget ble gitt til tidligere generaldirektør i Brottsoffermyndigheten Britta Bjelle. Som sekretær ble utnevnt Anna Wergens.

Utredningen SOU 2007: 6 Målsågandebitrådet – Ett aktivt stöd i rättsprocessen (heretter SOU 2007: 6) ble levert i januar 2007.

3 HVA ER GRUNNLAGET FOR Å GI FORNÆRMEDE STYRKEDE RETTIGHETER?

Det synes stort sett å være en fellesnordisk oppfatning (kanskje med unntak for Island) om at fornærmede har legitime interesser i straffesaken og at dette er grunnlaget for fornærmedes prosessuelle posisjon og rettigheter. Dette er en nyere utvikling.

Det tradisjonelle danske, islandske og norske utgangspunktet er at en straffesak er et anliggende mellom staten på den ene siden og tiltalte på den andre siden. Fornærmede har formell status som et vitne – som en kilde til opplysning i saken. Det har, i Norge, lenge hersket en oppfatning av at fornærmede ikke har egne, i hvert fall ikke egne *legitime*, interesser i saken.

Dette utgangspunktet er likevel ikke gjennomført fullt ut ettersom fornærmede er tilkjent visse særlige rettigheter, for eksempel rett til dokumentinnsyn, varsel om påtaleavgjørelser, rett til bistandsadvokat mv., som viser at fornærmede har en sterkere tilknytning til saken enn det vanlige vitner har.

Fornærmedeutvalget peker på at det tradisjonelle synet på fornærmede har medført at mange fornærmede og etterlatte har opplevd møtet med rettsapparatet som en tung tilleggsbelastning.⁴ Utvalget la i sitt arbeid stor vekt på å innhente og samle informasjon om fornærmedes og etterlattes egne oppfatninger av og erfaringer med strafferettsapparatet og hvilke endringer de mener det er behov for.⁵ Utvalget fant at mange fornærmede og etterlatte føler seg fremmedgjort og utestengt fra strafferettsapparatet. Deres overordnede ønsker er å bli anerkjent som legitime interessehavere og fullverdige deltakere i saken. De ønsker å bli sett som subjekter – med respekt og rettigheter – ikke som objekter. Av konkrete rettigheter ble særlig fremhevet behovet for informasjon, ønsket om å komme til orde og kunne bidra til opplysning av saken og imøtegå påstander fra andre.

Fornærmedeutvalget viser videre til at det er skjedd en utvikling i retning av økt innflytelse på andre rettsområder, for eksempel gjennom fremvekst av rettighetslovgivning innenfor andre områder som forvaltningsretten, helselovgivning, barnevern osv.⁶ Befolkningen har økte forventninger til å kunne delta og til å bli hørt i saker hvor en er berørt. Straffesystemet er rett og slett blitt hengende etter i utviklingen.

I tillegg kommer internasjonale instrumenter som i økende grad også omhandler ofrene for straffbare handlinger og stiller krav til prosessuelle rettigheter for dem.

På dette grunnlaget finner utvalget at det er nødvendig å justere kursen for å bevare straffesystemets tillit og legitimitet.⁷ Det må erkjennes at fornærmede har legitime interesser i straffesaken. De fornærmede har etter utvalgets oppfatning en legitim interesse i at saken opplyses best mulig og at gjerningspersonen identifiseres og stilles til ansvar. Utvalget peker på at dette kan oppfattes som symbolsk viktig og som en oppreisning for fornærmede. Straffesaken og dens utfall kan også være av praktisk betydning for fornærmede, for eksempel slik at straffesaksbehandlingen kan gi beskyttelse mot nye lovbrudd eller at straffesakens utfall kan ha betydning for spørsmål om erstatning, barnefordeling, barnevern osv.

Utvalget peker videre på at dersom det først erkjennes at de fornærmede har legitime interesser i saken, må de også gis muligheter til å ivareta disse.⁸ Dette forutsetter blant annet rett til informasjon og innsyn, rett til å være til stede i alle rettsmøter og rett til å imøtegå opplysninger fra andre.

At fornærmede har legitime interesser og derfor behov for rettigheter i straffesaken, synes å være helt integrert i det finske og svenske systemet. Også i den danske utredningen synes det erkjent at fornærmede har legitime interesser i straffesaken.⁹ Dette synes dermed å være et fellesnordisk utgangspunkt (igjen med mulig forbehold for Island). Konsekvensene av dette utgangspunktet er imidlertid trukket ulikt i de forskjellige nordiske landene.

4 MOTHENSYN

Fornærmedes interesser i straffesaken og behov for rettigheter må veies mot andre hensyn som kan trekke i andre retninger. Det kan være ulike synspunkter på hva som utgjør reelle eller vektige mothensyn.

Fornærmedeutvalget har som overordnet utgangspunkt at strafforfølgningen skal være statens ansvar alene.¹⁰ Dette begrenser hvilke rettigheter for fornærmede utvalget ønsker å foreslå. Også etterforskningsmessige hensyn og hensynet til strafforfølgningens effektivitet og kostnader blir angitt som relevante mothensyn som kan begrense gjennomslaget for fornærmedes interesser. Derimot mener utvalget at hensynet til *siktede* stort sett ikke innebærer noen begrensninger for fornærmedes rettigheter. Fra NOU 2006: 10 punkt 8.5 side 128-129 gjengis:

”Det er ikke noen nødvendig motsetning mellom fornærmedes og siktedes interesser og rettigheter. En styrking av fornærmedes rett til informasjon, innsyn, tilstedeværelse og kontradiksjon, fratar ikke siktede prosessuelle rettigheter, og begrenser ikke siktedes rett til et effektivt forsvar. Siktede har full rett til innsyn og kontradiksjon også i forhold til opplysninger som kommer fra fornærmede. Utvalget understreker at det gjennomgående er en forfeilet problemstilling når det argumenteres for at man må finne den rette ‘balansen’ mellom siktedes og fornærmedes interesser (og rettigheter). En slik tankegang forutsetter at når fornærmede gis økte rettigheter, svekkes samtidig siktedes posisjon. Forholdet er oftest slik at fornærmede kan gis rettigheter som siktede allerede har. Dette reduserer selvsagt ikke siktedes stilling.”

Utvalget avviser også at en styrket posisjon for fornærmede vil føre til en urettferdig "to mot en"- situasjon.¹¹ Det er ikke slik som i sportsverdenen at det må være like mange på hvert "lag" for at saken skal anses som rettferdig. Straffesaken er ikke en kamp mellom to likestilte parter der den ene vinner og den andre taper. Formålet med straffesaken er å nå frem til materielt riktig resultat under ivaretagelse av rettssikkerhetsgarantiene. Disse synspunktene er også tidligere påpekt av Anne Robberstad i flere arbeider.¹²

På utvalgets studiebesøk i Sverige og Finland syntes argumentet om "to mot en" å være fremmed for de svenske og finske aktørene. Argumentet er imidlertid trukket frem i den danske utredningen som del av begrunnelsen for at fornærmede ikke burde gis partsstilling, se Betænkning nr. 1485 side 72-73. På dette punktet er det altså ingen felles nordisk holdning.

5 PARTSSTATUS

I Sverige og Finland kan fornærmede oppnå status som part i straffesaken. Dette er ikke mulig i de øvrige nordiske landene. Det er heller ikke foreslått i de nyere norske og danske utredningene.

Partsbegrepet har sterk symbolsk betydning både for dem som ønsker partsstatus og for motstanderne av det. Diskusjonen om partsstatus kan lett få en veldig teoretisk, til dels filosofisk karakter og kan bidra til en polarisering av standpunkter i diskusjonen om fornærmedes prosessuelle stilling.

For å unngå at utredningen ble låst fast i en diskusjon for eller i mot partsstatus, valgte Fornærmedeutvalget en annen og mer pragmatisk tilnærming til spørsmålet om styrking av fornærmedes prosessuelle stilling. Utvalget valgte å ta utgangspunkt i hvilke konkrete rettigheter fornærmede kan ha behov for på hvert trinn av saken, basert blant annet på informasjonen fra fornærmede selv og deres talspersoner, jf. kapittel 7 i utredningen. Fornærmedes behov og interesser ble avveid mot andre hensyn, som det offentliges ansvar for strafforfølgningen, hensynet til siktedes rettigheter og effektivitetshensyn.

Resultatet ble en nokså omfattende katalog av rettigheter og forslag til regelendringer som samlet sett fører til en vesentlig styrking av fornærmedes og etterlattes stilling. Forslagene innebærer blant annet utvidet rett til informasjon, kontakt med politi og påtalemyndighet, tydeliggjøring av bistandsadvokatens oppgaver, formalisert rett til å komme med innspill til etterforskning og bevisførsel under hovedforhandling, og flere aktive rettigheter under hovedforhandlingen som for eksempel rett til å stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige, rett til å kommentere bevisførselen underveis og rett til sluttreplikk på linje med tiltalte.

Rettighetene er ikke koblet til forslag om partsstatus. På bakgrunn av utgangspunktet om det offentliges eneansvar for strafforfølgningen ønsket ikke utvalget å foreslå at fornærmede eller etterlatte skulle kunne oppnå formell partsstatus.

Den praktiske betydningen av dette er imidlertid nokså liten ettersom utvalget har foreslått mange rettigheter som ville ha fulgt med en partsstatus, for eksempel rett til aktive prosessuelle rettigheter under hovedforhandling. Det er også foreslått rettigheter *i tillegg* til dem som ville fulgt av en partsstatus, for eksempel rett til kontaktperson i politiet og til et møte med aktor før hovedforhandlingen. Av prosessuelle rettigheter som ellers ville fulgt av partsstatus, er det særlig retten til å ta ut tiltale, til å prosedere og legge ned påstand om straffekravet og til å anke som utvalget ikke foreslår. Dette er rettigheter som etter utvalgets mening bør tilligge staten alene.

Utvalgets medlem Austegard uttalte at hun for sin del gjerne ville ha gitt formell partsstatus til fornærmede – men at hun var i tvil om det norske retts-samfunnet er modent for en så omfattende reform. Høringen bekreftet Austegards antagelse. Partsstatus virker fortsatt fremmed for de fleste aktører i det norske straffesystemet.

Danskene har i sin utredning fulgt samme tilnærming som den norske med å gi styrkede rettigheter uten å knytte dem til partsstatus, men de har innført færre prosessuelle rettigheter enn det som er foreslått av det norske utvalget, jf. nedenfor i punkt 8.

6 HVILKE FORNÆRMEDE BØR HA SÆRLIG STYRKEDE RETTIGHETER?

I Finland og Sverige gjelder adgangen til å oppnå partsstatus generelt. Utvalgets inntrykk fra studiebesøkene er likevel at retten i hvert fall i Sverige brukes oftest i saker om alvorlige integritetskrenkninger hvor fornærmede har advokat.¹³ I den danske utredningen er det tatt som utgangspunkt, blant annet av retts tekniske hensyn, at rettigheter for fornærmede bør tilkomme alle fornærmede.¹⁴

Fornærmedeutvalget har foreslått en mellomløsning. Enkelte av utvalgets forslag gjelder alle fornærmede. Dette gjelder for eksempel økt innsyn i sakens dokumenter, rett til å være til stede under alle rettsmøter, klagerett over siktelsens innhold når det er begjært pådømmelse som tilståelsessak (forenklet saksgang for enedommer i saker der siktede har tilstått) og endring av forklaringsrekkefølgen under hovedforhandling. Hovedtyngdepunktet i utvalgets forslag gjelder imidlertid en avgrenset gruppe fornærmede, nærmere bestemt fornærmede som har krav på bistandsadvokat.

Etter gjeldende rett har fornærmede rett til bistandsadvokat i de fleste saker om seksualforbrytelser, i saker om tvangsekteskap og saker om overtredelse av besøksforbud og kontaktforbud.¹⁵ Retten kan på begjæring også oppnevne advokat for fornærmede hvis det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred og det anses å være behov for advokat. Utvalget foreslår utvidelse av retten til bistandsadvokat til saker om vold i nære

relasjoner, menneskehandel, kjønnslemlestelse og en styrket rett til advokat i saker hvor det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred.

7 KONTAKT OG KOMMUNIKASJON MED FORNÆRMEDE

7.1 Styrkede informasjonsrettigheter under etterforskningen

I Fornærmedeutvalgets materiale har fornærmede og deres talspersoner gjennomgående fremhevet behovet for informasjon om hva som skjer i saken og ønsker om å kunne komme i kontakt med personene i politi og påtalemyndighet som jobber med "deres" sak.¹⁶

For alle nordiske land, uavhengig av rettighetsmodell, synes kontakt og kommunikasjon med fornærmede å være en utfordring, særlig under etterforskning og frem mot hovedforhandling.

For å ivareta fornærmedes behov for informasjon om sakens utvikling, er det både i den norske, danske og svenske utredningen foreslått lovfestet en generell bestemmelse om politiets og påtalemyndighetens informasjonsplikt overfor fornærmede.

I den norske utredningen foreslås det lovfestet at politiet og påtalemyndighet plikter å holde fornærmede med bistandsadvokat orientert om sakens utvikling og fremdrift, med mindre hensynet til etterforskningen eller andre grunner gjør det utilrådelig.¹⁷ Andre fornærmede skal informeres etter behov. Denne generelle bestemmelsen foreslås supplert av spesialbestemmelser om informasjon om enkeltskritt i etterforskningen, for eksempel om anmeldte er avhørt, om fengsling osv. Det foreslås dessuten tydeliggjort i loven at politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt ikke gjelder overfor fornærmede.

I Danmark er forslaget blitt lovfestet i retsplejeloven § 741 e som lyder slik:

"Politiet og anklagemyndigheden vejleder i fornødent omfang den forurettede eller, hvis den forurettede er afgået ved døden, den forurettedes nære pårørende om vedkommendes retsstilling og om sagens forventede forløb. Politiet og anklagemyndigheden informerer endvidere vedkommende om sagens gang.

Stk. 2 Justitsministeren eller den, som justitsministeren bemyndiger dertil, fastsætter nærmere regler om vejlednings- og informationspligten etter stk.1."

Forslaget til den svenske bestemmelsen i 23 kap. 10 a § RB 2. stk lyder slik:

"Målsäganden och målsägandebiträdet har rätt att fortlöpande i den mån det kan ske utan men för utredningen få information om eller ta del av vad som har förekommit vid undersökning."

På dette området synes det følgelig å være en felles tilnærming på tvers av skillet mellom de østnordiske og vestnordiske land.

7.2 Skriftlig informasjonsmateriale

I Fornærmedeutvalgets materiale har flere fornærmede og deres talspersoner pekt på at fornærmede kan være så traumatisert eller ellers i en slik tilstand at de ikke klarer å ta til seg informasjon som blir gitt muntlig.¹⁸ Fornærmedeutvalget anbefaler derfor at det utarbeides et skriftlig materiale med informasjon om rettssystemet, fornærmedes rettigheter, fremme av erstatningskrav mv.¹⁹ Dette materialet foreslås delt ut ved anmeldelse til alle fornærmede i alvorlige saker – og etter behov også i andre saker.

I den svenske utredningen er det vist til et initiativ fra politiet om å utarbeide en nasjonal brosjyre til kriminalitetsofrene, som skal gjøres tilgjengelig gjennom RAR-systemet (rationell anmälningsrutin, politiets datasystem for anmeldelser mv.).²⁰ Den svenske utredningen foreslår også utarbeidet et eget skriftlig materiale om reglene om bistandsadvokat.

7.3 Kontakt

Fornærmedeutvalget foreslår at fornærmede i alvorlige saker skal få oppnevnt en kontaktperson i politiet under etterforskningen.²¹ Denne personen skal ha hovedansvaret for at fornærmede får de opplysningene de har krav på. Utvalget foreslår også at fornærmede skal ha rett til et møte med aktor før hovedforhandlingen.²²

Også i den svenske utredningen er det foreslått at påtalemyndigheten ved alvorlige forbrytelser skal ha en plikt til å tilby fornærmede et møte.²³

8 RETTIGHETER UNDER HOVEDFORHANDLINGEN

Forskjellene mellom de ulike nordiske modellene kommer særlig tydelig til syne i forhold til fornærmedes prosessuelle rettigheter under hovedforhandlingen. I Finland og Sverige har fornærmede fulle partsrettigheter dersom de har sluttet seg til straffesaken som parter. Det danske utvalget ønsket ikke å foreslå prosessuelle rettigheter for fornærmede under hovedforhandlingen.²⁴

Fornærmedeutvalget foreslår innført flere enkeltstående prosessuelle rettigheter og andre endringer for å styrke fornærmedes stilling under hovedforhandlingen. For det første foreslår utvalget at fornærmede skal ha rett til å være til stede under hele sakens behandling, det vil si også før egen forklaring.²⁵ For at fornærmedes rett til tilstedeværelse ikke skal komme i konflikt med regelen om at vitner som hovedregel ikke bør høre andres forklaringer før de selv forklarer seg, foreslår utvalget at fornærmede skal forklare seg før tiltalte, slik ordningen er i Finland og Sverige. En slik løsning er også vurdert, men avvist i den danske utredningen.²⁶

Fornærmedeutvalget foreslår videre at fornærmede skal ha rett til å stille supplerende spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige og rett til å kommentere bevisførselen underveis og rett til sluttreplikk på linje med tiltalte. Derimot fore-

slås det ikke at fornærmede skal ha rett til selvstendig bevisførsel. Den reelle betydningen av dette er imidlertid nokså liten siden det gjennomgående må antas å være kommunikasjon mellom bistandsadvokaten og påtalemyndigheten om hvilke bevis som skal føres. Utvalget foreslår dessuten å lovfeste en formalisert rett for fornærmede til å komme med innspill til bevisoppgaven når tiltale er tatt ut. Hvis påtalemyndigheten ikke ønsker å føre bevisene som fornærmede ønsker, foreslås det at fornærmede kan kreve dette spørsmålet avgjort av retten.

Fornærmede foreslås ikke gitt rett til prosedyre eller påstand og heller ikke rett til å anke.

Basert på hvilke rettigheter som foreslås gitt til fornærmede under hovedforhandlingen, kan den norske løsningen karakteriseres som en slags mellomnordisk modell – noe i mellom den østnordiske og den vestnordiske modellen.

9 AVSLUTNING

I Kontradiksjon og verdighet skriver Anne Robberstad at det er lett å rangere de nordiske land når det gjelder fornærmedes stilling – ”på første plass kommer Finland og Sverige, deretter Norge, Danmark og på en klar siste plass Island”.²⁷

Etter min mening kan det være grunn til å stille spørsmål ved hva som skal regnes som suksesskriterier. Er det for eksempel slik at rettferdighet for fornærmede krever formell partsstatus? Er det rettighetenes formelle forankring eller rettighetenes materielle innhold som er avgjørende? Eller er det andre kriterier som er avgjørende – for eksempel om fornærmede subjektivt sett opplever at de blir møtt med respekt og at systemet er rettferdig? Det kan også være at vi må stille spørsmål ved om vi noen gang vil lykkes.

Noter:

- ¹ Se Rapport 2002 Kontradiksjon og verdighet: Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land, med sikte på forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i straffeprosessen, av dr.juris Anne Robberstad (heretter Kontradiksjon og verdighet) side 9.
- ² Se for eksempel Europarådets anbefaling Rec (2006) 8 om bistand til kriminalitetsofre. Også Europarådets konvensjon mot menneskehandel fra 2005 og konvensjonen om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk fra 2007 inneholder bestemmelser om prosessuelle rettigheter for ofrene. Se videre Rådet for den europeiske unions rammebeslutning fra 2001 om ofrenes stilling i straffeprosessen.
- ³ Regine Ramm Bjerke var dessverre nødt til å trekke seg fra utvalget i desember 2005, og Knut Kallerud overtok da som leder.
- ⁴ Se NOU 2006: 10 punkt 8.1 side 124-125.
- ⁵ Se NOU 2006: 10 kapittel 7.
- ⁶ Se NOU 2006: 10 punkt 8.1 side 124.
- ⁷ Se NOU 2006: 10 punkt 8.1 side 124-125.
- ⁸ Se NOU 2006: 10 punkt 2.1.1 side 16.
- ⁹ Se Betænkning nr. 1485 side 68-69.
- ¹⁰ Se NOU 2006: 10 punkt 8.3.

- ¹¹ Se NOU 2006: 10 punkt 2.1.1 side 17.
- ¹² For en analyse av forestillingen om rettssaken som spill, se Anne Robberstad: Mellom tvekamp og inkvisisjon: Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling, Oslo 1999, kapittel 2. Se også Anne Robberstad: Bistandsadvokaten: ofrenes stilling i straffesaker, 2. utgave, Oslo 2003, side 275-279 og Kontradiksjon og verdighet side 9-10.
- ¹³ Se NOU 2006: 10 punkt 8.7.1 side 130.
- ¹⁴ Se Betænkning nr. 1485 side 80.
- ¹⁵ Se lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 107 a.
- ¹⁶ Se NOU 2006: 10 kapittel 7.
- ¹⁷ Se NOU 2006: 10 punkt 9.5.2.3 side 136-138 og forslag til ny § 93 f annet ledd i straffeprosessloven.
- ¹⁸ Se NOU 2006: 10 punkt 7.5.1.1 side 117.
- ¹⁹ Se NOU 2006: 10 punkt 9.5.2.2 side 136.
- ²⁰ Se SOU 2007: 6 punkt 5.9.6 side 187-189.
- ²¹ Se NOU 2006: 10 punkt 9.5.2.3 side 136-137.
- ²² Se NOU 2006: 10 punkt 9.7.8 side 149.
- ²³ Se SOU 2007: 6 side 208-212 og forslag til ny 13 e § i förundersökningskungörelsen.
- ²⁴ Se Betænkning nr. 1485/2006 side 74.
- ²⁵ Se NOU 2006: 10 punkt 9.8.3 side 152-153.
- ²⁶ Se Betænkning nr. 1485/2006 side 103-105.
- ²⁷ Se Kontradiksjon og verdighet side 18.

Adresse:

Justis- og politidepartementet

Akersgaten 42

Postboks 8005 Dep

NO-0030 Oslo